

**TURUN
YLIOPISTO**
Oikeustieteellinen
tiedekunta

Alkion ja sikiön asema perusoikeussuojan näkökulmasta

Perusoikeudet

ON-työ

Laatija:

Frans-Erik Heikkinen

24.3.2025

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

ON-työ

Oppiaine: Perusoikeudet

Tekijä: Frans-Erik Heikkinen

Otsikko: Alkion ja sikiön asema perusoikeussuojan näkökulmasta

Ohjaaja: Veli-Pekka Viljanen

Sivumäärä: 24 sivua

Päivämäärä: 24.3.2025

Perustuslain esitöistä ilmenee, että perusoikeussuoja alkaa syntymästä, ja alkio ja sikiö rajautuvat tämän ulkopuolelle. Niille tarjotaan kuitenkin itsenäistä oikeussuojaa ihmisarvon loukkaamattomuuden välityksellä. Tämän tutkielman tarkoituksena on muodostaa kokonaiskuva alkion ja sikiön asemasta ja saamasta suojasta perusoikeuksien näkökulmasta tarkastelemalla asiaa lainsäädännön, esitöiden ja oikeuskäytännön kautta.

Ihmisarvon loukkaamattomuuden merkitys on monitulkintainen, mutta yksin tulkinnallista vaikutusta sille ei voida antaa. Se on myös ihmisoikeussopimusten ainoa ulottuvuus, joka ulottuu alkioon ja sikiöön. Muuten merkitystä on lähinnä biolääketiedesopimuksella. Perustuslakivaliokunnan lausuntokäytäntö kuitenkin vahvistaa, että ihmisarvon loukkaamattomuuden välityksellä perustuslain vastaista on perimään kajoaminen. Ihmisarvon loukkaamattomuuden on katsottu perustelevan myös suojan antamista raskaudenkeskeyttämisestä vastaan. Raskaudenkeskeytystä koskeva lainsäädäntö on kuitenkin vanhaa, ja sitä olisi tarpeen tarkastella perusoikeusuudistuksen jälkeisessä ajassa. Tulevaisuudessa asia saattaa mutkistua tekniikan kehittyessä entisestään. Laittoman raskaudenkeskeytyksen kriminalisointi on raskaana olevan itsensä osalta kritiikille altis, ja sitä voisi olla tarpeen tarkastella tulevaisuudessa.

Korkein oikeus on varsin vähän tarkastellut alkion ja sikiön oikeudellista asemaa. Aikaisemmasta ratkaisukäytännöstä on kuitenkin luettavissa, että ainakin sikiö voi saada oikeudellista suojaa. Vähintäänkin suojaa voi saada raskaana olevan suojan välityksellä niin, että sikiön liityntä voi vaikuttaa teon ankaruusarviointiin. Kuitenkin raskaana olevaa vastaa ei voida antaa itsenäistä rikosoikeudellista nykyisellään rikoslain 22 luvun ulkopuolella, joka on lähinnä raskaudenkeskeytystä ja perimään kajoamista koskevan lainsäädännön jatke.

Pääosin alkion ja sikiön perusoikeudellinen asema vaikuttaa kestävältä, mutta raskaudenkeskeytyksen sääntelyn ja toisaalta muun vahingoittumisen suojaamattomuuden välinen jännite voidaan nähdä epätydyttävänä. Toisaalta ihmisarvon loukkaamattomuus vaikuttaa hahmottuvan varsin epämääräiseksi, mitä ei ole pidettävä täysin tyydyttävänä sitäkään.

Avainsanat: perustuslaki, perusoikeudet, sikiö, alkio, ihmisarvon loukkaamattomuus

Sisällys

Alkion ja sikiön asema perusoikeussuojan näkökulmasta.....	I
Lähteet.....	IV
Lyhenteet.....	VI
1 Johdanto.....	1
1.1 Lähtökohta.....	1
1.2 Tutkielman tarkoitus ja rakenne.....	2
2 Ihmisarvon loukkaamattomuus alkion ja sikiön kannalta	4
2.1 Ihmisarvon loukkaamattomuus perustuslaissa	4
2.2 Ihmisarvon loukkaamattomuuden kansainvälinen ulottuvuus	6
2.3 Perustuslakivaliokunnan lausuntokäytäntö	7
3 Perimä ja raskaudenkeskeytys	10
3.1 Perimä ja hedelmöityshoito.....	10
3.2 Raskaudenkeskeytys	11
3.2.1 Raskaudenkeskeytystä koskeva sääntely	11
3.2.2 Raskaudenkeskeytys perusoikeuksien rajoittamisena	13
3.3 Uusia ulottuvuuksia	14
4 Rikosoikeudellinen suoja ja oikeuskäytäntö	16
4.1 Alkio ja sikiö rikosoikeudellisessa kontekstissa	16
4.2 Aikaisempi oikeuskäytäntö	17
4.3 KKO 2025:14.....	19
4.4 Ratkaisun KKO 2025:14 merkitys.....	21
5 Johtopäätökset	23

Lähteet

Kirjallisuus

Helander, Merike, Keinokohtu – Sikiön vai keskosen asuinpaikka. *Oikeus* 2022/51, s. 281–298.

Hidén, Mikael: Perusoikeudet Hallitusmuodon II luvussa, s. 3–117 teoksessa *Oikeustiede–Jurisprudentia I*, Suomalainen Lakimiesyhdistys 1971.

Melander, Sakari, Sikiön, alkion ja perimän muokkaamisesta, s. 677–694 teoksessa *Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Helenius, Dan – Melander, – Sakari – Nuotio, Kimmo – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka. 5.*, uudistettu painos. Alma Insights 2022.

Niemi, Hanna-Maria, Ihmisarvon merkitys perustuslakivaliokunnan käytännössä. *Lakimies* 3-4/2019, s. 337–362.

Nieminen, Liisa, Ihmisarvon loukkaamattomuus perus- ja ihmisoikeussuojan lähtökohtana. *Lakimies* 1/2005, s. 49–78.

Nieminen, Liisa, Raskaana olevien päihteitä käyttävien naisten tahdosta riippumaton hoito perusoikeuksien kannalta – kenen etu ratkaisee? *Lakimies* 4/2010, s. 537–558.

Scheinin, Martin, Ihmisarvon loukkaamattomuus valtiosääntöperiaatteena, s. 57–69 teoksessa *Van Aerschot, Paul – Ilveskivi, Paula – Piispanen, Kirsi (toim.), Juhlakirja Kaarlo Tuori 50 vuotta*, Helsingin yliopisto, julkisoikeudellinen laitos 1998.

Tuori, Kaarlo, Oikeuden ratio ja voluntas. *WSOY* 2007

Viljanen, Veli-Pekka, Perusoikeuksien rajoitusedellytykset. *WSOY lakitieto* 2001.

Viljanen, Veli-Pekka, Perusoikeuksien soveltamisala, s. 89–137 teoksessa *Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Heikki – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka, Perusoikeudet. 2.*, uudistettu painos. *WSOYpro* 2011.

Virallislähteet

HE 1/1998 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi.

HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 204/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle hautaustoimilaiksi.

HE 156/2008 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle sikiön, alkion ja perimän suoja koskevien rangaistussäännösten muuttamisesta.

StVM 16/2022 vp. Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö kansalaisaloitteesta Oma-Tahto2020 – Päivitetään Suomen aborttilaki 2020-luvulle!

PeVM 25/1994 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

PeVM 10/1998 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä n:o 1/1998 vp uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi.

PeVL 59/2002 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä n:o 76/2002 vp laeiksi sukusolujen ja alkuiden käytöstä hedelmöityshoidossa ja isyyslain muuttamisesta.

PeVL 71/2002 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä n:o 204/2002 vp hautaustoimilaiksi.

PeVL 16/2006 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laeiksi hedelmöityshoidoista ja isyyslain muuttamisesta

PeVL 17/2006 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto Hallituksen esityksestä kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen ihmiskauppaa ja maahanmuuttajien salakuljetusta koskevien lisäpöytäkirjojen hyväksymisestä ja niiden lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä laeiksi rikoslain 20 luvun ja järjestyslain 7 ja 16 §:n muuttamisesta.

KAA 8/2020 vp. OmaTahto2020 – Päivitetään Suomen aborttilaki 2020-luvulle!

Oikeustapaukset

Euroopan ihmisoikeustoimikunnan ratkaisu 19.5.1992, R.H. v. Norja

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu 8.7.2004, Vo v. Ranska

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu 30.10.2012, P.&S. v. Puola

Tuomio 4.8.1991, The Society for the Protection of Unborn Children Ireland Ltd v Stephen Grogan and others, EU:C:1991:378

KKO 1949 II 434

KKO 2008:20

KKO 2021:20

KKO 2025:14

Lyhenteet

EU	Euroopan Unioni
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
HE	Hallituksen esitys
KKO	Korkein oikeus
PeV	Perustuslakivaliokunta
PeVL	Perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	Perustuslakivaliokunnan mietintö
PL	Perustuslaki
RL	Rikoslaki
StVM	Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö
Aborttilaki	Laki raskauden keskeyttämisestä.

1 Johdanto

1.1 Lähtökohta

Perusoikeussuojan alkupisteeksi voidaan katsoa luonnollisen henkilön syntymä. Tämä ilmenee jo perusoikeusuudistusta koskevasta hallituksen esityksestä, jossa on hyvin suoraviivaisesti todettu perusoikeuksien kuuluvan luonnollisille henkilöille heidän elinaikanaan ja ihmisen tulevan niiden haltijaksi täysimääräisesti syntymänsä hetkellä¹. Kanta on varsinaisesti ole mitenkään epäselvä. Siitä huolimatta tarkasteltaessa alkion ja sikiön oikeudellista asemaa asia ei ole aivan yhtä yksinkertainen, kuin miltä tämä toteamus saa sen kuulostamaan.

Määritelmä ei ole perusoikeusuudistuksen tuote, vaan lähtökohtana sitä piti jo 70-luvulla Mikael Hidén arvioidessaan tuolloisia hallitusmuodon II luvun perusoikeuksia. Toisaalta Hidén nostaa myös esille ajatuksen, että laki voisi suojata tulevan ihmisen ominaisuuksia, ja hän piti mahdollisena ajatella myös sikiön voivan nauttia hengensuojaa. Hidén kuitenkin arvioi, että tällainen näkökulma sekoittaisi asiaan niissä määrin uskonnollisia ja moraalisia normeja, että perustuslain suoja kannattaisi ulottaa vain syntyneeseen elävään ihmiseen.²

Perusoikeussuojan alkupisteen määritelmä ja siihen liittyvät ongelmat ovat siis jossain määrin esiintyneet oikeuskirjallisuudessa jo vähintään viisikymmentä vuotta. Vaikka Hidén hahmotte- likin perusoikeussuojan alkua hyvin erilaisessa oikeustodellisuudessa, jossa perusoikeuksien merkitys oli aivan toisenlainen, näkökulma omaksuttiin perusoikeusuudistuksessa lähtökohdaksi. Uudemmassa kirjallisuudessa muun muassa Liisa Nieminen on kuvannut kysymystä perus- ja ihmisoikeussuojan alkupisteen määrittelystä vanhaksi kiistaksi ja on katsonut Yhdysvaltalaisen sikiön oikeuksia koskevan keskustelun sopivan huonosti Suomeen³.

Perusoikeussuojan alkupisteen tarkasteluun vaikutetaan suhtauduttavan pidättyväisesti ja varauksella. Ongelmaksi nähtänee sikiön oikeudellisen suojaamisen läheinen yhteys raskaudenkeskeytystä koskevaan keskusteluun, ja aiheen epämiellyttävyyttä lisää osaltaan kehitys Yhdysvalloissa, jossa aborttioikeus menetti perustuslain suojansa vuoden 2022 kesällä. Aihe on arka, ja ulkomailla havaittu kehitys mielletään herkästi uhaksi myös Suomessa. Tätä taustaa

¹ HE 309/1993 vp, s. 24

² Hidén 1971, s. 54–55.

³ Nieminen 2010, s. 538–539.

vasten on ymmärrettävää, että koetaan mielekkäämpänä ohittaa aihe. Tämä on toki sikäli perusteltua, että näennäisesti kysymykseen sisältyy varsin vähän tulkinnanvaraa, ja mahdollinen keskustelu sävytyisi herkästi poliittiseksi tai moraaliseksi.

Hallituksen esityksessä nimenomaisesti mainitaan, ettei perusoikeussuojan tarkoituksena ole estää lailla säätämästä raskauden keskeyttämistä naisen suostumuksella⁴. Veli-Pekka Viljanen on katsonut, että tällä on pyritty nimenomaan estämään aborttikeskustelun perustuslaillistuminen verraten esimerkiksi juuri Yhdysvaltoihin⁵. Abortin ei näin ollen pitäisi muodostua perustuslaintulkintakiistan kohteeksi, vaikka sikiön oikeudellista asemaa ja saamaa turvaa alettaisiinkin arvioimaan⁶.

1.2 Tutkielman tarkoitus ja rakenne

Tässä tutkielmassa tarkoitukseni on tarkastella perusoikeussuojan alkupisteen tosiasiallista merkitystä ja siitä mahdollisesti kumpuavaa problematiikkaa. Keskiössä on kysymys, miten alkion ja sikiön saama oikeussuoja tosiasiasa hahmottuu. Lopuksi tarkastelen kokonaisuutta myös siltä kannalta, kuinka kestävältä tämä näkökulma vaikuttaa.

Kiinnitän aluksi huomiota ihmisarvon loukkaamattomuuteen yleisesti. Rajaankin kuitenkin tarkastelun nimenomaan alkion ja sikiön näkökulmaan, ja tarkastelen sitä laajemmassa kuvassa vain sikäli, kun sen voidaan jollain tavalla nähdä täydentävän sitä. Käsittelen myös sen kansainvälistä ulottuvuutta kiinnittämättä kuitenkin juuri huomiota siihen, miten kysymystä on muualla maailmassa lähestytty. Johtuen kysymyksen sinällään varsin moraalisisensitiivisestä luonteesta, jossa uskonnolliset ja kulttuuriset käsitykset ja erot heijastuvat jossain määrin, en näe vertailua kovin tarkoituksenmukaiseksi kuin korkeintaan pohjoismaiden osalta. Tällainenkin oikeusvertailu rajautuu tämän tutkielman ulkopuolelle.

Seuraavaksi tarkastelen, miten suoja hahmottuu raskaudenkeskeytyksen ja biolääketieteen näkökulmasta. Käytännössä suoja konkretisoituu selkeimmin näillä alueilla, ja on se laajalti tunnistettu ja sitä käsitelty niin lainsäädännön esitöissä, perustuslakivaliokunnan lausunnoissa kuin oikeuskirjallisuudessakin. Näin ollen se tarjoaa hyvän näkökulman tarkastella suoja sen tyyppillisellä ilmenemisalalla.

⁴ HE 309/1993, s. 24

⁵ Viljanen 2011, s. 114.

⁶ Näin myös Scheinin 1998, s. 67.

Tyypillisestä näkökulmasta siirryn rikosoikeuden näkökulmaan. Kyseessä on jokseenkin vähäisemmälle käsittelylle jäänyt puoli, mikä johtunee ainakin osin siitä, ettei alkioita tai sikiöitä koskevia rikosoikeudellisia teemoja juuri nouse esiin. Tarkastelen hieman rikoslain 22 lukua, jonka teemat tulevat kuitenkin oikeuskäytännössä varsin vähän näkyviin. Keskitynkin muutamaa korkeimman oikeuden ratkaisuun, joista varsin tuore ratkaisu KKO 2025:14 (ään.) osoittaa hyvin sen, miten kysymys alkion ja sikiön saamasta oikeussuojasta on varsin relevantti myös rikosoikeuden alueella.

Johtopäätösten yhteydessä pyrin esittämään havaintojen pohjalta arvioni siitä, miten tyydyttävä nykyinen oikeustila perusoikeussuojan alkupisteen sekä alkion ja sikiön saaman perusoikeussuojan osalta on, kun huomioidaan suojan eri ulottuvuudet ja havaittava problematiikka. Tarkastelen aihetta kokonaisuudessaan ennen kaikkea perusoikeuksien näkökulmasta, mutta etenkin rikosoikeuden näkökulmaa on tarpeen sivuta rikosoikeudellisten kysymysten yhteydessä. Pyrin kaikessa tarkastelussa tietysti objektiivisuuteen, ja minulla ei ole kysymystä kohtaan varsinaista ennakoasennetta.

Tutkielma käsittelee sekä alkion että sikiönperusoikeussuojaa. Johtuen alkion ja sikiön läheisestä yhteydestä sekä sääntelypohjan samanlaisuudesta en ole nähnyt tarpeelliseksi rajata tutkielmaa koskemaan vain toiseen. Määritelmällisesti alkio on hedelmöityksen tuloksena syntynyt elävä solujoukko, joka muuttuu sikiöksi siinä kohtaa, kun se kiinnittyy ihmisen elimistöön⁷. Näin ollen sääntely on jokseenkin vähäisempää ja yksinkertaisempää alkion kohdalla. Olen pyrkinyt puhumaan alkioista ja sikiöstä silloin, kun voidaan katsoa olevan asiallisesti kysymys molemmista, ja puolestaan vain sikiöstä silloin, kun asian ei voida käytännössä katsoa koskevan alkioita. Johtuen sääntelystä ja relevanssistaan sikiön asema tutkielmassa on korostuneempi.

Lisäksi on syytä mainita, että viitataan useasti alkion tai sikiön saamaan tai nauttimaan oikeus- tai perusoikeussuojaan. Johtuen siitä, että lähtökohtaisesti alkioilta ja sikiöiltä puuttuu kyky olla perusoikeuksia omaava oikeussubjekti, nousee väistämättä esiin kysymys siitä, onko lainkaan asiallista puhua alkion ja sikiön perusoikeussuojasta. Toisaalta on nähtävissä tapoja, joilla alkio ja sikiö saa osakseen perusoikeussuojaa tosiasiallisesti muistuttavaa suojaa. Palaan myös tähän kysymykseen johtopäätösten yhteydessä.

⁷ Laki lääketieteellisestä tutkimuksesta (488/1999) 2 § k 2–3 (299/2023).

2 Ihmisarvon loukkaamattomuus alkion ja sikiön kannalta

2.1 Ihmisarvon loukkaamattomuus perustuslaissa

Vaikka perusoikeussuoja onkin rajattu nimenomaisesti luonnollisiin henkilöihin, perustuslaissa (731/1999) mainittu ihmisarvon loukkaamattomuus⁸ on katsottu kuitenkin koskevan jossain määrin myös alkiota ja sikiötä. Hallituksen esityksessä se nimenomaisesti mainitaan yhdessä äidin saaman perusoikeusturvan kanssa tapana, jolla oikeusjärjestys antaa suojaa ennen syntymää⁹. Esimerkkinä annetaan sellaiset alkioihin tai sikiöihin kohdistuvat lääketieteelliset ja teolliset kokeilut, jotka loukkaisivat ihmisarvoa.

Ihmisarvon loukkaamattomuuden sisältö ei ole kovin selkeä. Perustuslain tekstissä ihmisarvo on mainittu neljä kertaa. Ihmisarvon loukkaamattomuus on PL 1.2 §:ssä mainittu yhtenä valtiosäännön perusarvoista. Kuolemantuomion ja kidutuksen kiellon yhteydessä on mainittu lisäksi, että kiellettyä on myös muu ihmisarvoa loukkaava kohtelu¹⁰. Se esiintyy hyvin samanlaisessa muodossa ulkomaalaisten karkotusta koskien¹¹ ja mainitaan myös sosiaaliturvaoikeuden yhteydessä¹², mutta nämä eivät ole kovinkaan merkittäviä arvioitaessa asiaa alkion tai sikiön näkökulmasta¹³.

Yksityiskohtaisissa perusteluissa ilmenee, että silloisen hallitusmuodon 1 §:n¹⁴ sisältämä ihmisarvon loukkaamattomuus, yksilön vapaus ja oikeuksien turvaaminen ja oikeudenmukaisuuden edistämisen yhteiskunnassa ilmaisevat eräänlaiset valtiosäännön perusarvot. Näin niillä voisi esityksen mukaan olla välitöntä oikeudellista vaikutusta esimerkiksi muita perusoikeussäännöksiä tulkittaessa. Ihmisarvon loukkaamattomuuden osalta viitattiin eräänlaiseen suojattuun

⁸ PL 1.2 §.

⁹ HE 309/1993 vp, s. 24.

¹⁰ PL 7.2 §.

¹¹ PL 9.4 §.

¹² PL 19.1 §.

¹³ Sinällään on esitettävissä kysymys, voiko sikiötä suojaava ihmisarvon loukkaamattomuus tulla kyseeseen tilanteessa, jossa karkotettavaa ulkomaalaista itseään ei uhkaa PL 9.4 §:ssä mainittu kuolemanrangaistus, kidutus tai muu ihmisarvoa loukkaava kohtelu, jos on kuitenkin ilmeinen ja todennäköinen vaara siitä, että lasta uhkaa tällainen syntymänsä jälkeen. Tällainen kysymys lienee arvioitava sen mukaan, palautuuko kysymys ennen kaikkea perusoikeuskysymykseksi vai ihmisarvon loukkaamattomuutta koskevaksi kysymykseksi. Mikäli kysymys on ensimmäisestä, lienee johdonmukaisuuden nimissä katsottava, ettei tulevaa lasta koskeva uhka voi tulla huomioiduksi, koska sillä ei nimenomaisesti ole vielä perusoikeussuojaa. Jos tilanne hahmotetaan taas ensisijaisesti ihmisarvon loukkaamattomuuden alaiseksi kysymykseksi, johdonmukaista on ulottaa suoja koskemaan myös vielä syntymätöntä lasta, joka nimenomaan taas nauttii ihmisarvon loukkaamattomuudesta, kun asiassa ei ole edes kysymystä ristiriidasta lapsen ja raskaana olevan perusoikeuksien välillä.

¹⁴ Perustuslain kokonaisuudistuksessa ensimmäinen pykälä järjestettiin uudestaan, mutta ihmisarvon loukkaamattomuuden osalta vain viitattiin perusoikeusuudistukseen.

perustavimpien oikeuksien piiriin, joka on suojattu valtion puuttumiselta, sekä ihmisyksilöiden periaatteelliseen yhdenvertaisuuteen.¹⁵

Kuolemanrangaistuksen ja kiduksen kiellon yhteydessä oleva kieltö kohdella ketään muutoinkaan ihmisarvoa loukkaavasti liittyy puolestaan systemaattisen sijaintinsa sekä perusteluiden valossa ennen kaikkea rangaistuksiin¹⁶. Enimmilläänkin alkioita ja sikiötä koskien tämä merkinnee sikiön ihmisarvoa loukkaavaksi toteuttaa abortti rangaistuksena¹⁷, mutta tämä olisi varmastikin johdettavissa jo synnyttäjän perusoikeussuojasta. Vastaavasti lienee tulkittava rangaistuksena tapahtuvaa perimään puuttumista. Ihmisarvon loukkaamattomuuden sisältöön liittyviä kannanottoja ei esiintynyt myöskään myöhemmin perustuslain kokonaisuudistusta koskevassa hallituksen esityksessä¹⁸, jossa perusarvot tosin erotettiin omaan momenttiinsa. Perustuslakivaliokunta ei ottanut myöskään mietinnöissään¹⁹ kantaa asiaan.

Martin Scheinin arvioi pian perusoikeusuudistuksen jälkeen ihmisarvon loukkaamattomuutta suhteessa niin sanottuun kaltevan pinnan -argumenttiin. Scheinin hahmottaa ihmisarvon loukkaamattomuuden ikään kuin rajana, jonka huomiotta jättäminen voi herkästi johtaa asettumista ”kaltevalle pinnalle”. Hän huomauttaa, että mikäli ihmisarvon tunnustaminen jää puutteelliseksi, sitä ei oikeastaan lopulta tunnusteta kenellekään. Scheinin nostaa myös esille, että mikäli alkioita tai sikiötä kohtaan tapahtuvat toimenpiteet alkavat liittymään tämän inhimillisiin syntymän jälkeen konkretisoituviin ominaisuuksiin, astutaan silloin kaltevalle pinnalle, josta on uhkana liukua kohti eugeniikkaa.²⁰

Ihmisarvon loukkaaminen voidaan nähdä vaikuttavan perusoikeussuojan taustalla, mutta ei aivan kauttaaltaan. Pakkolunastussäännöksen rikkomisen väittäminen ihmisarvoa loukkaavaksi ei kuulosta kovin kestävältä. Kaarlo Tuori on osaltaan korostanut, ettei ihmisarvon loukkaamattomuudelle tulisi myöskään antaa kovin laajaa itsenäistä sisältöä²¹. Tämä on toki väistämättä jossain määrin suhteellisempaa alkion ja sikiön kohdalla, joita koskee ihmisarvon loukkaamattomuus, mutta ei perusoikeudet sinällään. On kuitenkin ajateltavissa, että ihmisarvon loukkaamattomuuden merkitystä on varottava laajentamasta perusoikeuksien alan ulkopuolelle.

¹⁵ HE 309/1993 vp, s. 42.

¹⁶ HE 309/1993 vp, s. 47.

¹⁷ Perusteita tulkinnalle voisi olla RL 22:2.1 k 2:ssa, jossa rikoksen tekeminen vastoin raskaana olevan tahtoa toimii laittoman raskauden keskeytyksen kvalifointiperusteena.

¹⁸ HE 1/1998 vp.

¹⁹ PeVM 25/1994 vp & PeVM 10/1998 vp.

²⁰ Scheinin 1998.

²¹ Tuori 2007, s. 274.

2.2 Ihmisarvon loukkaamattomuuden kansainvälinen ulottuvuus

Johtuen sikiön saaman suojan läheisestä yhteydestä aborttikeskusteluun sekä eteläisen Euroopan vahvasta katolilaisuudesta ei kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista löydy kovin paljoa tarttumapintaa kysymyksiin, mistä ihmisoikeussuojan pitäisi alkaa ja missä määrin alkio ja sikiö saavat suojaa. Käytännössä kysymys kuitenkin supistuu kansainvälisellä tasolla hyvin samanlaiseen asetelmaan kuin Suomessa. Ihmisoikeussuoja ei ulotu alkioon tai sikiöön, mutta ihmisarvo jossain määrin ulottuu.

Nieminen on huomauttanut ihmisarvon merkityksen olevan kansainvälisessä käytännössä kaksijakoinen, jossa toisaalta se toimii oikeuksien luojana ja toisaalta itsemääräämisoikeuden rajoittajana. YK:n ihmisoikeuksien julistuksessa sekä sen vuoden 1966 TSS- ja KP-sopimuksien johdannoissa ihmisarvo on mainittu, ja vaikka Euroopan ihmisoikeussopimuksessa sitä ei nimenomaisesti mainita, siinä on viitattu kuitenkin YK:n ihmisoikeuksien julistukseen. Ihmisarvo toimii sopimusten tausta-arvona, jonka itsenäinen merkitys näkyy luovuttamattomuutena, joka asettaa myös yksilön autonomialle rajansa. Nieminen viittaa tältä osin Ranskassa yleisen järjestyksen nimissä ihmisarvoa loukkaavina kiellettyihin ”kääpiönheittokilpailuihin”. Biolääketiedesopimuksessa ja osin myös EU:n perusoikeuskirjassa ihmisarvo taas rajoittaa yksilön toimintavapautta, kuten kloonausta ja geneettistä jalostusta.²²

Euroopan ihmisoikeustoimikunta vahvisti jo vuonna 1992, ettei ihmisoikeussopimuksen 2 artiklan ilmaisu ”jokainen” koske sellaista, joka ei ole syntynyt²³. Myöhemmin EIT toisti vastaa- van kannan niin sanotussa Vo-tapauksessa, jossa se kuitenkin katsoi, että vaikka sikiöllä ei ole kykyä saada itsenäistä oikeussuojaa, suojaa voi tulla äidin kautta silloin, kun näiden edut eivät ole ristiriitaisia. Tapaus koski tilannetta, jossa sikiö oli kuollut lääkärin vakavan huolimattomuuden seurauksena, ja jossa lapsen oli ollut tarkoitus syntyä. Tapauksessa EIT ei kuitenkaan katsonut, että EIS 2 artiklaa olisi rikottu, koska tarpeelliset oikeussuojakeinot korvauksien muodossa oli järjestetty. Juuri rikosoikeudellista suojaa ei tarvinnut järjestää silloin, kun oikeudenloukkaus ei ollut tapahtunut tahallisesti.²⁴ P.&S. v. Puola tapauksessa EIT totesi ykskantaan, että EIS ei kuitenkaan itsessään perustanut oikeutta aborttiin, joskin sikäli kun se oli kansallisessa lainsäädännössä sallittu, lainmukaista oikeutta tuli pystyä tehokkaasti käyttämään²⁵.

²² Nieminen 2005, s. 49–78.

²³ R.H. v. Norja (19.5.1992).

²⁴ Vo v. Ranska (8.7.2004).

²⁵ P.&S. v. Puola (30.10.2012).

EU vaikuttaa pysytelleen myös kaukana alkion ja sikiön oikeusasemaa koskevasta kysymyksestä. Vuonna 1991 tuolloinen Euroopan yhteisöjen tuomioistuin katsoi, että ei ollut EY-oikeuden vastaista kieltää sellaisessa jäsenvaltiossa, jossa abortti on kielletty, olevia opiskelijayhdistyksiä levittämästä toisen jäsenvaltion laillisia raskaudenkeskeytyksiä suorittavien klinikoiden tarkkoja yhteystietoja, kun klinikat itse eivät olleet asiassa mitenkään osallisena²⁶. Ottaen huomioon ratkaisun ikä, Lissabonin sopimus, Euroopan unionin perusoikeuskirja ja muu unionin oikeuden kehittyminen ratkaisusta ei lienee tehtävä kovin merkittäviä johtopäätöksiä.

Kaiken kaikkiaan voitaneen todeta, että vaikka ihmisarvolla on kansainvälinen ulottuvuutensa, sen merkitys alkion ja sikiön mahdollisesti saamasta oikeussuojasta jää varsin ohueksi. Kansainvälinen sääntely ei juurikaan velvoita Suomea mihinkään suuntaan, mitä tulee alkion ja sikiön saamaan oikeusturvaan. Kysymys on halutta jättää kansalliseen harkintamarginaaliin²⁷.

2.3 Perustuslakivaliokunnan lausuntokäytäntö

Vaikka perusoikeusuudistuksen yhteydessä sekä perustuslain kokonaisuudistuksen yhteydessä ihmisarvon loukkaamattomuutta ei arvioitu perustuslakivaliokunnassa, on valiokunta sittemmin antanut sitä koskien runsaasti lausuntoja. Hanna-Maria Niemi on kiinnittänyt huomiota siihen, että lausuntokäytännössä ihmisarvoon viitataan eri tavoin, joka johtuu jo sen esiintymisestä perustuslaissa eri asiayhteyksissä. Niemi katsoo, ettei lausuntokäytännöstä vaikuttaisi hahmottuvan yksiselitteistä tapaa ymmärtää ihmisarvon merkitystä eri yhteyksissä. Valiokunta kuitenkin vaikuttaisi välttävän käsitteen käyttöä täysin omasta aloitteestaan.²⁸

Käsitellessään hallituksen esitystä laeiksi sukusolujen ja alkioiden käytöstä hedelmöityshoidossa ja isyyslain muuttamisesta valiokunta toisti perusoikeusuudistuksen yhteydessä hallituksen esityksessä mainitun näkökulman alkion ja sikiön saamaan suojaan. Lausunnossa mielenkiintoisinta on sukusolujen ja alkioiden valikoimiskiellon poikkeuksien arviointi hyväksyttävyyksivaatimuksen näkökulmasta. Tämä implikoi sitä, että alkio ja sikiö saavat ihmisarvon loukkaamattomuudesta todella sellaista suojaa, josta poikkeamista tulee arvioida ainakin jokseenkin vastaavalla tavalla, kuin perusoikeuksien rajoittamista yleensä. Perustuslakivaliokunta kiinnitti myös huomionsa siihen, että palkkiota ei voida suorittaa sukusolujen luovuttamisesta, ja että palvelutuottaja voi periä vain kustannukset ja kohtuulliset palkkiot kattavan maksun.²⁹ Tämä

²⁶ C-159/90.

²⁷ Näin myös KKO 2025:14 kohta 11.

²⁸ Niemi 2019, s. 359.

²⁹ PeVL 59/2002, s. 2. Käytännössä vastaava kanta esitettiin myös myöhemmin PeVL 16/2006 vp, s. 2–3.

ilmentää myös sitä keskeistä ihmisarvon loukkaamattomuuden näkökulmaa, ettei ihmistä tule käsitellä kaupattavana omaisuutena³⁰.

Perustuslakivaliokunnan lausuntokäytännöstä myös ilmenee kansainvälisessä kirjallisuudessa tehty havainto siitä, että perusoikeuksia rajoitettaessa suhteellisuusvaatimuksen arvioinnissa vaikuttaa myös ihmisarvon loukkaamattomuus. Toisaalta on myös katsottu ihmisarvon loukkaamattomuuden olevan suhteellisuusvaatimuksen takaraja, jonka taakse ei suhteellisuus saata perääntyä.³¹ Vaikka tällainen ajattelutapa on suuntautunutkin perusoikeuksien rajoittamiseen, eikä siten sovellu alkion ja sikiön saaman suojan tarkasteluun, sen käänteisenä merkityksenä voitaisiin nähdä se, ettei sellainen oikeuksiin kajoaminen, joka on suhteellisuusvaatimuksen mukainen, voisi olla ihmisarvoa loukkaavaa.

Vaikka hautaustoimilaki ei koskekaan alkiota tai sikiötä, sen esitöistä on luettavissa, että ihmisarvon loukkaamattomuudella voi olla sinällään vahvakin itsenäinen merkitys. Hautaustoimilain yhteydessä perustuslakivaliokunta korosti lausunnossaan, että muun muassa ihmisarvon loukkaamattomuus perustelee vainajan kohtelun sääntelemistä³². On kuitenkin suhtauduttava asiaan varauksella, koska lausunnosta ei ilmene suoraan, onko ihmisarvon loukkaamattomuuden merkitys asiassa lähinnä siinä, että vainajalla on oikeus tulla haudatuksi, vai edellyttääkö se myös tietynlaista kunnioittavaa kohtelua.

Perustuslakivaliokunta ei esimerkiksi ota kantaa hautaustoimilain 19.1 §:n mainintaan siitä, että tuhka on haudattava tai pysyvästi sijoitettava yhteen paikkaan vuoden kuluessa tuhkaamisessa. Hallituksen esityksessä on yksiselitteisesti ilmaistu, ettei pysyvää sijoittamisen vaatimusta täyty tuhkan säilytys esimerkiksi vainajan omaisen tai muun henkilön kotona³³. Sikäli kun kyseessä on lopulta myös vainajan itsemääräämisoikeutta rajoittava säännös, pitänee sitä pitää ihmisarvon loukkaamattomuuteen perustuvana rajoituksena. Tämä olisi linjassa sen kanssa, että ihmisarvon loukkaamattomuuden on katsottu rajaavan yksilön autonomiaa³⁴.

On suhtauduttava varauksellisesti alkion ja sikiön oikeusaseman tarkastelemiseen vainajia koskevan sääntelyn kautta. Kyseessä on kuitenkin sikäli vastaavanlaiset oikeudelliset ilmiöt, että

³⁰ PeVL 17/2006 vp, s. 5. Tulkinnallinen yhteys tältä osin myös Niemi 2019, s. 345.

³¹ Niemi 2019, s. 357. Mielenkiintoista on, että ihmisarvon loukkaamattomuus alkaa tällöin saamaan samanlaista merkitystä, kuin hyväksyttävyyksivaatimukselle annetaan perusoikeuksia rajoitettaessa. Tällöin ihmisarvon loukkaamattomuus hahmottuu ikään kuin hyväksyttävyyksivaatimuksen erääksi ulottuvuudeksi, mikä voisi olla ihan mielekäs näkökulma asiaan.

³² PeVL 71/2002 vp, s. 2.

³³ HE 204/2002 vp, s. 23.

³⁴ Mm. Nieminen 2005, s. 55.

vaikka perusoikeussuoja ei niihin yletäkään, niitä kuitenkin koskee ihmisarvon loukkaamattomuus. On vaikea perustella, miksi ihmisarvon loukkaamattomuuden asettamat vaatimukset olisivat selvästi ankarammat vainajan osalta. Päinvastainen on itseasiassa helpommin perusteltavissa ainakin sikiön osalta, koska sikiöstä on mahdollisesti tulossa perusoikeussuojattu oikeussubjekti, jolloin olisi perusteltavissa ihmisarvon loukkaamattomuuden suojelevan olemassa olevaa ihmisyksilöä. Toisaalta merkitystä on annettava myös sille, että sikiön suojaaminen saattaa rajoittaa raskaana olevan itsemääräämisoikeutta aivan toisella tavalla kuin vainajan suojaaminen.

3 Perimä ja raskaudenkeskeytys

3.1 Perimä ja hedelmöityshoito

Toinen keskeisistä näkökulmista alkion ja sikiön oikeudellisen aseman kannalta muodostaa perimään sekaantumisen sääntely. Tältä osin asia on varsin suoraviivainen, joten tarkastelu voidaan jättää hieman suurpiirteisemmäksi. Keskeisiltä osin oikeussuoja tyhjentyy jo hallituksen esityksen mainintaan, että alkio ja sikiö saavat suojaa niihin kohdistuvia ihmisarvoa loukkaavia lääketieteellisiä ja tieteellisiä kokeiluita vastaan³⁵. Tältä osin hallituksen esityksessä ei käytetä tässä yhteydessä sen tapaisia ilmaisuja kuin ”on mahdollisuus säätää” tai ”ei estä säätämästä”, vaan tällaisen toiminnan on tarkoitettu tulevan arvioiduksi juuri ihmisarvoa loukkaavana. Perustuslain lisäksi asiassa vaikuttaa myös Euroopan neuvoston sopimus ihmisoikeuksista ja biolääketieteestä (Biolääketiedesopimus, SopS 23/2010)³⁶.

Laki lääketieteellisestä tutkimuksesta (488/1999) sisältää nimenomaisen pykälän, jossa kielletään sellainen alkio- ja sukusolujen tutkimus, jonka tarkoituksena on kehittää menetelmiä niin periytyvien ominaisuuksien muuttamiseksi kuin vaikeiden periytyvien sairauksien parantamiseksi tai ehkäisemiseksi³⁷. Laki hedelmöityshoidoista (1237/2006) ilmaisee selkeästi, ettei hedelmöityshoidossa voida käyttää sukusoluja ja alkioita, joiden perimään on puututtu, joita on saatu toisintamalla eli kloonamalla ja joita on käytetty tutkimustoiminnassa³⁸. Hoidon tuloksena syntyvän lapsen ominaisuuksiin saa vaikuttaa vain rajatuilla tavoin, joilla pyritään ehkäisemään vakavaa sairautta³⁹ tai saamaan lapsesta enemmän vanhempansa näköinen⁴⁰.

Etenkin viimeiseksi mainitun säännöksen voitaisiin nähdä lähenevän ihmisarvon loukkaamattomuuden kaltevaa pintaa⁴¹. Perustuslakivaliokunta kiinnittikin hedelmöityshoitolakia arvioi-
dessaan huomionsa ihmisarvon loukkaamattomuuden vaatimukseen ja arvioi lakiehdotuksen olevan perustuslain vaatimuksien mukainen. Samalla valiokunta vahvisti, että ihmisarvoa loukkaavat tutkimukset ovat todella perustuslain vastaisia.⁴² Alkion ja sikiön saama suoja asiassa lienee siis epäilyksittä perustuslain mukaista suojaa. Vaikka olisikin esitettävissä, että tällainen

³⁵ HE 309/1998 vp, s. 24.

³⁶ Mm. artiklat 13, 14 ja 18.

³⁷ Laki lääketieteellisistä tutkimuksista 15 §.

³⁸ Hedelmöityshoitolaki 4.1 §.

³⁹ Hedelmöityshoitolaki 5.1–2 §.

⁴⁰ Hedelmöityshoitolaki 5.3 §.

⁴¹ Scheinin 1998. s. 65–66. Huomionarvoista on Schein arvioi eri esitystä, kuin minkä pohjalta nyt kyseessä oleva laki on säädetty. Asiallisesti kysymys on kuitenkin vastaavasta säännöksestä.

⁴² PeVL 16/2006 vp, s. 2–3.

perustuslain suoja ei merkitse vielä perusoikeussuojaa, tiukka jaottelu tässä asiassa vaikuttaisi jokseenkin keinotekoiselta. On nähdäkseni perustellusti sanottavissa, että ihmisarvon loukkamattomuuden kautta alkio ja sikiö saavat perusoikeussuojaa niiden perimään sekaantumista vastaan.

3.2 Raskaudenkeskeytys

3.2.1 Raskaudenkeskeytystä koskeva sääntely

Toinen tyypillinen näkökulma sikiön saaman suojan kannalta muodostuu raskaudenkeskeytyksen sääntelystä. Raskaudenkeskeytystä eli aborttia koskien on voimassa laki raskauden keskeyttämisestä (Aborttilaki, 1970/239). Vaikka laki ei ole kovin pitkä tai monimutkainen, se on esityömateriaaliltaan varsin pirstaleinen. Alkuperäisestä laista voimassa voimaantulosäännöksen lisäksi on vain 4.2 §. Pykälät 1, 4.1, 5-9 ja 10a saavat nykyisen muotonsa kansalaisaloitteen⁴³ myötä tehdystä lainmuutoksesta⁴⁴. Muuten on voimassa muutoksia ja kumoamisia seitsemältä eri muutossäädökseltä alkaen vuodesta 1992 päättyen vuoteen 2023. Sikiön oikeussuojan osalta lienee riittävää, että huomio kiinnittyy pääasiassa OmaTahto2020-kansalaisaloitteeseen sekä sitä koskevaan Sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunnan mietintöön⁴⁵.

OmaTahto2020 kansalaisaloitteen lähtökohtana oli päivittää laki raskauden keskeyttämisestä raskaana olevan itsemääräämisoikeutta kunnioittavaksi⁴⁶. Vaikka lähtökohtaisesti kansalaisaloitteelle ei voitane antaa yhtä suurta painoarvoa oikeudellisessa arvioinnissa kuin hallituksen esityksille, se on kuitenkin hyväksytty eduskunnassa keskeisiltä osin. Sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunta ei mietinnössään myöskään riitauttanut lähtökohtaa, vaan se katsoi, että kansalaisaloite voitiin keskeisiltä osin toteuttaa lakimuutoksena⁴⁷.

⁴³ KAA 8/2020 vp.

⁴⁴ 20.12.2022/1097.

⁴⁵ StVM 16/2022 vp.

⁴⁶ KAA 8/2020 vp, s. 3.

⁴⁷ StVM 16/2022 vp, s. 6. Tarkalleen ottaen valiokunta joutui kiinnittämään huomion siihen, että kansalaisaloite oli annettu lakiehdotuksen muodossa, ei ehdotuksena lainsäädännön valmisteluun ryhtymiseksi, mikä olisi käytännössä tarkoittanut kokonaan uuden lain säätämistä. Valiokunta päätyi ehdottamaan sisällön toteuttamista lakimuutoksena, koska uusi laki raskauden keskeyttämisestä olisi ollut jokseenkin ongelmallinen. Valiokunta katsoi, että uuden lain säätäminen vaatisi laajempaa arviointia ja jatkovalmistelua. Ongelmat johtuivat suurelta osin siitä, että uusi laki olisi käytännössä kuitenkin omaksunut alkuperäisen lain pohjaksi, mikä sisältää vastaavat ongelmat, kuin mitä valiokunta arvioi kansalaisaloitteen käsittelemisen uutena lakina sisältävän. Valiokunta katsoi kuitenkin myös, että laki kaipaisi kokonaisuudistusta (s. 7).

Keskeisimpiin muutoksiin luettiin muun muassa lain 1.1 §:n muutos nykyiseen muotoonsa, jonka mukaan raskauskeskeytys edellyttää vain raskaana olevan pyyntöä 12. raskausviikon loppuun saakka. Muutos oli tosin sikäli suhteellisen pieni, että aiemmin raskaudenkeskeytys oli mahdollista niin sanotusti sosiaalisella perusteella, ja valiokunta huomioi selvityksen perusteella sen tulkinnan olevan jo nyt niissä määrin joustavaa, että käytännössä oikeustila ei asiassa muuttunut⁴⁸. Periaatteellisesti muutos oli kuitenkin raskaana olevan itsemääräämisoikeutta vahvistava. Lain lähtökohtana on siis raskaana olevan itsemääräämisoikeus, mikä on linjassa sen kanssa, ettei sikiö nauti itsenäistä perusoikeussuojaa.

Raskaudenkeskeytys 12. raskausviikon jälkeen on pyynnöstä mahdollista sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston eli Valviran myöntämällä luvalla⁴⁹, jonka perusteella raskaus voidaan keskeyttää 20. raskausviikon loppuun saakka⁵⁰. Valvira voi antaa myös luvan raskaudenkeskeyttämiseen 24. raskausviikon loppuun saakka, mikäli sikiöllä todetaan vaikea sairaus tai ruumiinvika⁵¹. Raskaudenkeskeyttäminen on myös mahdollista, mikäli raskauden jatkumisesta tai lapsen synnyttämisestä aiheutuisi vaaraa raskaana olevalle⁵² ja asiasta on kahden lääkärin myönteinen päätös⁵³.

Toisin sanoen mitä pidemmälle raskaus edistyy sitä painavammat perusteet on esitettävä raskaudenkeskeytykselle. Sikiö alkaa saamaan raskauden edetessä jonkinlaista suojaa, mikä vaatii painavampia intressejä raskaudenkeskeytykselle. Ehdottomasti suojaa sikiö ei kuitenkaan saa, vaan ennen kaikkea lain 1.2 §:stä ilmenee, että raskaana olevan henki ja terveys voi muodostaa niin painavan intressin asiassa, että raskaus voidaan keskeyttää ilman laista selvästi ilmenevää takarajaa. Sikiön oikeussuoja on siis aina alisteinen raskaana olevan hengelle ja terveydelle.

Huomionarvoista on, että nykyinen sääntely vastaa näiltä kohdin pääosin OmaTahto2020 kansalaisaloitteessa esitettyä, merkittävimmäksi eroksi jääden se, ettei kansalaisaloitteessa olisi edellytetty lääkärinlausuntoja raskautta keskeytettäessä terveydellisistä syistä⁵⁴. Aloitekin sisälsi siis eräänlaiset itsemääräämisoikeuden takarajat, jonka jälkeen sen suojaamista ei pidetty ehdottomana. Aloite ei kuitenkaan sisältänyt selvennystä siihen, mikä oikeudellinen intressi tarkalleen puolsi tällaista takarajan asettamista. Tässä suhteessa sosiaali- ja terveysvaliokunnan

⁴⁸ StVM 16/2022 vp, s 6.

⁴⁹ Aborttilaki 1.3 §.

⁵⁰ Aborttilaki 5.3 §.

⁵¹ Aborttilaki 5a §.

⁵² Aborttilaki 1.2 §.

⁵³ Aborttilaki 5.2 §.

⁵⁴ KAA 8/2020 vp, s. 4.

lausuntokaan ei selvennä asiaa, sillä yksityiskohtaisissa perusteluissakin viitataan siihen, ettei lakiehdotus muuta voimassa olevaa oikeustilaa. Tarkoituksena lienee ollut, ettei perusteluihin-kaan tule muutosta. Kun laki on tältä osin perusoikeusuudistusta vanhempi, olisi nähdäkseeni tarpeellista tarkastella, onko perusteet itsemääräämisoikeuden tällaiselle rajoittamiselle edelleen olemassa.

3.2.2 Raskaudenkeskeytys perusoikeuksien rajoittamisena

Jos raskaudenkeskeytyksen lähtökohtana pidetään yksilön itsemääräämisoikeutta⁵⁵, aikarajoja voitaisiin tarkastella perusoikeuksien rajoittamisena. Asiaa tulisi tällöin arvioida ainakin yleisten rajoitusedellytysten kautta. Yleisten rajoitusedellytysten kannalta ongelmallisimpia lienee hyväksyttävyy- ja suhteellisuusvaatimukset⁵⁶.

Jos hyväksyttävyyysvaatimusta tarkastellaan perusoikeusjärjestelmän kannalta⁵⁷, itsemääräämisoikeuden suhde sikiön suojelemiseen hahmottuu erikoisena ratkaisuna, kun sikiö nimenomaisesti ei saa perusoikeussuojaa. Ratkaisu rajata sikiö suojan ulkopuolelle asettaa kyseenalaiseksi sikiöön suojaamisen intressin hyväksyttävyyden ja oikeasuhtaisuuden perusoikeusjärjestelmän kannalta, kun tämä merkitsee perusoikeuksien rajoittamista. Toisaalta ihmisarvon loukkaamattomuus, jonka voidaan myös nähdä muodostavan osan perusoikeusjärjestelmästä, nimenomaisesti ulottuu sikiöön, jolloin sen merkitystä ei voida suoralta kädeltä torjuakaan.

Hallituksen esityksessä mainitaan kahdessa kohdassa, ettei tarkoituksena ole ollut muuttaa mahdollisuutta säätää raskaudenkeskeytyksestä⁵⁸, mutta kummassakin tapauksessa tarkempi konteksti vaikuttaisi olevan rajata perustuslain tulkinnan ulkopuolelle mahdollisuus, että perusoikeudet estäisivät raskaudenkeskeyttämisen. Kuitenkin yksityiskohtaisissa perusteluissa vaikuttaa estävän myös sellainen vastakkainen tulkinta, jonka mukaan perusoikeudet estäisivät rajoittamasta raskaudenkeskeytystä⁵⁹. Joka tapauksessa hallituksen esityksen perusteella on pidettävä perusoikeudettoman suojaamista perusoikeuksia vastaan jokseenkin erikoisena, vaikka sitä voitaisiinkin pitää perusteltuna ja asiallisena.

⁵⁵ Vaikka tämä ei ilmene suoraan perustuslaintekstistä, tämän on katsottu kuuluvan PL 7.1 §:n mukaiseen henkilökohtaiseen vapauteen. HE 309/1993 vp, s. 46: ”Henkilökohtainen vapaus on luonteeltaan yleisperusoikeus, joka suojaa ihmisen fyysisen vapauden ohella myös hänen tahdonvapauttaan ja itsemääräämisoikeuttaan”.

⁵⁶ PeVM 25/1994 vp, s. 5.

⁵⁷ Kts. Viljanen 2000, s. 126.

⁵⁸ HE 309/1998 vp, s. 24 ja s. 46.

⁵⁹ HE 309/1998 vp, s. 46: ”Säännöksellä ei tavoitella muutosta myöskään voimassa olevaan raskauden keskeyttämisestä koskevaan lainsäädäntöön”.

Sikiön ihmisarvon loukkaamattomuutta on pidetty kestäväenä perusteena itsemääräämisoikeuden rajoittamiselle⁶⁰, mikä laajentaa entisestään sen merkitystä. Sikäli kun suhtaudutaan varauksella ihmisarvon loukkaamattomuuden käyttämiseen itsenäisesti, pitäisi tämän varauksellisuuden välittyä jokseenkin myös raskaudenkeskeytyksen sääntelyyn. On nähdäkseni erikoista, että ihmisarvon loukkaamattomuuden avulla annetaan sikiölle käytännössä jotain oikeutta elämään vahvasti muistuttavaa. Toisaalta perustuslakivaliokunta vaikuttaa hyväksyneen sen, että ihmisarvon loukkaamattomuus voi rajoittaa yksilön autonomiaa⁶¹.

Nähdäkseni olisi tarpeen arvioida itsemääräämisoikeuden ja ihmisarvon loukkaamattomuuden suhdetta asiassa tarkemmin jonkinlaisen kokonaisuudistuksen yhteydessä. Asiassa ei pitäisi olla ongelmia hyväksyttävyyksivaatimuksen kannalta, mutta yhtä varmaksi asiaa ei voida arvioida suhteellisuusvaatimuksen perusteella. Selvää kuitenkin myös on, että vaikka nykytilassa ristiin riidan mahdollisuus asiassa todettaisiinkin, asia ei ole perustuslain 106 §:n edellyttämällä tavalla selvä ja riidaton⁶². Näin ollen lainsäädäntö on tässä suhteessa yhä kestäväällä pohjalla.

3.3 Uusia ulottuvuuksia

Kysymys alkion ja sikiön perusoikeudellisesta asemasta saattaa mutkistua tulevaisuudessa, kun lääketiede kehittyy. Merike Helander on muun muassa arvioinut niin kutsutun keinokohdun vaikutuksia asiaan⁶³. Sikiön epämääräinen suoja ihmisarvon loukkaamattomuuden perusteella joutuu koetukselle, kun lääketieteen kehittyessä joudutaan arvioimaan, mihin asti se ulottuu. Jos olisi mahdollista helposti, halvasti ja vaarattomasti siirtää sikiö kasvamaan raskaana olevan kehon ulkopuolella, joudutaan väistämättä arvioimaan, onko abortti enää lainkaan asiallinen mahdollisuus, kun kerran hyväksytään, että raskaudenkeskeytyksen rajoittaminen on alun alkaenkin mahdollista ihmisarvon loukkaamattomuuden perusteella.

Toinen kysymys, joka ilmenee erityisen hyvin Helanderin artikkelista, liittyy sikiön ja vastasyntyneen rajanvetoon⁶⁴, joka vaikuttaa taasen sen oikeudelliseen asemaan ja näin sen samaan suojaan. Mikäli kohdun ulkopuolella tapahtuva sikiön kehitys mahdollistuu, joudutaan arvioimaan erilaisen kohtelun edellytyksiä. Mikä merkitys on annettava sille, missä sikiö tarkalleen

⁶⁰ Mm. Scheinin 1998, s. 67.

⁶¹ Tämä tulkinta tosin nojaa PeVL 70/2002 vp:n jokseenkin laveaan luentaan, mutta perustuslakivaliokunta ei ainakaan nähnyt tuolloin ongelmalliseksi rajoittaa vainajan tuhkien hautaamista jättämistä. Asiassa on toki kysymys jokseenkin suuremmasta itsemääräämisoikeuden rajoittamisesta, mutta niin on myös suojeltava intressi.

⁶² PeVM 10/1998 vp, s. 31.

⁶³ Helander 2022, s. 281–298.

⁶⁴ Helander 2022, s. 287–289.

ottaen on? Raskaana olevan itsemääräämisoikeus ei enää perustele yhtä vahvaa autonomiaa sikiötä kohtaan silloin, kun sikiö ei ole enää raskaana olevan sisällä, mutta samaan aikaan ihmisarvon loukkaamattomuuden näkökulmasta voi muodostua kiusalliseksi, että sikiön asema jää riippumaan sen näkökulmasta sattumanvaraisesta seikasta.

Tämän tapaisiin kysymyksiin ei ole mahdollista vastata tulevaa kohden täysin tyydyttävästi ja tyhjentävästi. Arvioita voidaan esittää, mutta etenkin kun huomioidaan, ettei ole mahdollista ennakoita täysin lääketieteen kehityksen tuomia uusia mahdollisuuksia, ei ole mielekää yrittää muodostaa kantaa, joka kestää epäilyksettä myös tulevassa. On kuitenkin syytä tunnistaa, että sikiön oikeudellisen aseman arviointiin voi tulla uusia elementtejä. Tällöin ihmisarvon loukkaamattomuuden huomattava epämääräisyys voi johtaa siihen, että kaikenlaiset ratkaisut vaikuttavat jokseenkin epätydyttäviltä, vaikka toistaiseksi ongelmaa ei olisikaan.

4 Rikosoikeudellinen suoja ja oikeuskäytäntö

4.1 Alkio ja sikiö rikosoikeudellisessa kontekstissa

Rikoslain 22 luvun tarjoama suoja alkioille ja sikiöille pääasiassa tuo raskaudenkeskeytyksen ja biolääketieteen vaatimukset rikosoikeudelliseen kontekstiin. Se sisältää raskauden keskeyttämistä koskevat kriminalisoinnit⁶⁵ ja alkioon tai sikiöön tai niiden perimään puuttumista koskevat kriminalisoinnit⁶⁶. RL 22:6 rajautuu tarkastelualan ulkopuolelle, koska sen tarjoama rikosoikeudellinen suoja koskee syntynyttä lasta⁶⁷.

Vakiintunut käsitys on, että kriminalisoinnilla on tarkoitus suojella jotakin oikeushyvää, jonka puolestaan lähtökohtaisesti johdetaan perusoikeuksista. Vaikka ihmisarvoa voisi äkkiseltään pitää perusteltuna suojeltavana oikeushyvä, ajatukseen on suhtauduttu varauksellisesti sen epämääräisyyden takia. Pidättyväisyys on kuitenkin ajan saatossa lieventynyt, mihin lienee vaikuttanut osaltaan perimää koskevien säännösten tuleminen RL 22 lukuun.⁶⁸ Sen sijaan raskauden keskeyttämisessä asia ei ole ihan suoraviivainen.

Laiton raskauden keskeyttäminen on mielletty säätämishistoriassaan henkirikoksena⁶⁹. Myöhemmin on kuitenkin katsottu, että oikeus elämään ei koske alkioita ja sikiötä ainakaan poikkeuksetta⁷⁰, joten nykytilassa tämän mieltäminen asiassa suojeltavaksi oikeushyväksi ei liene kovin kestävä. Perustelluin lienee näkökulma, jonka mukaan suojelun kohteena on raskaana olevan terveys⁷¹, joka myös omasta lievästä epämääräisyydestään huolimatta on suojelukelpoinen oikeushyvä. Terveiden asema suojeluobjektina ilmenee myös hallituksen esityksestä⁷². Ongelmallista kuitenkin sen suhteen on, että RL 22:1.3 sisältää blanco-rangaistussäännöksen sellaisen laittoman raskaudenkeskeytyksen osalta, jonka tekijä on raskaana oleva itse.

RL 22:1.3 mukaan henkilöä, jonka raskauden keskeyttämisestä on teossa kyse, ei rangaista 1 tai 2 momentin mukaisista teoista vaan tuomio voidaan antaa aborttilain 13 §:ssä tarkoitettusta

⁶⁵ RL 22:1–2.

⁶⁶ RL 22:3–5.

⁶⁷ RL 22:6:ssä viimekädessä on kysymys siitä, että vaarannetaan *lapsen* oikeus saada selville syntyperänsä, eli suojan kohteena ei ole enää sikiö ja alkio; toisaalta todettakoon, että pykälässä on käytetty 'on omiaan' sekä 'vaarantaa' -rakenteita, mikä jokseenkin suhteellistaa rajaa, joten se ei välttämättä ole täysin irrelevantti alkion ja sikiön kannalta.

⁶⁸ Melander 2022, s. 679.

⁶⁹ Mm. KKO 1949-II-434, jossa puhutaan nimenomaan sikiön surmaamisesta lähdeämällä.

⁷⁰ Näin mm. Niemi 2022 s. 286.

⁷¹ Melander 2022, s. 678.

⁷² HE 156/2008 vp, s. 17.

rikoksesta, jonka mukaan raskauden tahallaan keskeyttävä voidaan tuomita lain säännösten rikkomisesta sakkoon. Vaikka säännöksillä pyritään suojelemaan myös raskaana olevan terveyttä, suojelun kohteena on tosiasiallisesti sikiö ja tämän ihmisarvon loukkaamattomuus. Hallituksen esityksessäkin todetaan nimenomaisesti, että säännös on perusteltu sääntelyllä turvattaessa myös muita arvoja kuin naisen terveydellisiä intressejä, ja oikeussuoja kytketään sikiön ihmisarvoon⁷³. Toisaalta esityksessä myös todetaan, että tarkoituksena ei ole muuttaa oikeustilaa sikäli, että on yleensä kohtuutonta määrätä rangaistusta näissä tilanteissa⁷⁴. Säännöstä voidaan pitää ongelmallisena nykyisen rikosoikeuden katsontakannan mukaan. Kriminialisointi ankarana toimenpiteenä edellyttää suojeltavan oikeushyvän sellaista painavuutta, jota on vaikea perustella sikiölle, joka on nimenomaisesti rajattu perusoikeussuojan ulkopuolelle.⁷⁵ Kriminialisointi nostaa ihmisarvon loukkaamattomuuden itsenäisen merkityksen hyvinkin korkealle.

Kaikkiaan voidaan todeta, että RL 22 luku on enemmänkin konkretisointi edellä käsitellystä alkion ja sikiön saamasta oikeussuojasta raskaudenkeskeytyksen ja biolääketieteen alalla. Kokonaisuudessaan luvun itsenäinen merkitys alkion ja sikiön oikeussuojan kannalta jää ohueksi, joskin kriminalisointi korostaa ihmisarvon loukkaamattomuuden merkitystä. Merkityksen vähäisyyttä osin korostaa se, että korkein oikeus ei ole antanut nykyistä RL 22 lukua koskevia ratkaisuja⁷⁶.

4.2 Aikaisempi oikeuskäytäntö

Korkein oikeus ei ole antanut juurikaan alkiota tai sikiötä koskevia ratkaisuja 2000-luvulla. Tämä ei ole kovin yllättävää, koska niitä koskevat riita- tai rikosasiat eivät lienee alkujaankaan kovin yleisiä. Perusoikeusuudistusta edeltävä ratkaisukäytäntö koskee taas pitkälti yksinomaan sikiönlähdettämistä, mikä ei jo lainsäädännössä tapahtuneiden muutosten takia ole kovinkaan relevanttia. KKO 2008:20 oli ensimmäinen ratkaisu, joka edes sivusi sikiön saamaa oikeusturvaa, ja siinäkin yhteys oli lopulta varsin etäinen.

Ratkaisussa KKO 2008:20 kysymys oli siitä, oliko perheen N lapsien herkistyminen homeelle seurausta niiden asuntojen, joissa perhe oli asunut, kosteusvaurioista niin, että vuokranantajayhtiöt ja Lohjan kaupunki yhtiöiden pääasiallisena omistajana sekä asunnot perheelle osoittaneena olivat vastuussa herkistymisestä johtuvasta haitasta. Korkein oikeus katsoi, että yhtiöistä toinen ei ollut vastuussa syy-

⁷³ HE 156/2008 vp, s. 19.

⁷⁴ HE 156/2008 vp, s. 24.

⁷⁵ Näin myös Melander 2022, s. 683.

⁷⁶ Todettakoon tosin, että ainakin RL 22:2:n on viitattu ratkaisussa KKO 2021:20, ja muitakin viittauksia mahdollisesti esiintyy.

yhteyden jäädessä näyttämättä, mutta toinen osakeyhtiö katsottiin vastuulliseksi. Lohjan kaupungin osalta katsottiin, ettei ollut osoitettu kaupungin menetelleen tavalla, joka perustaisi korvausvastuun asiassa. Sikiöön viitataan ratkaisussa siltä osin, että yksi lapsista, johon ratkaisussa viitataan G:nä, oli syntynyt vasta vastuullisen yhtiön asunnossa tehdyn vaurion korjaamisen jälkeen. Ratkaisussa todettiin, että herkistymisen homeille ja sädesienille tapahtuessa pääasiassa hengitysteiden kautta sikiö ei ole voinut herkistyä kyseisille mikrobeille⁷⁷ sinä aikana, kun viimeisen asunnon vauriot ovat olleet korjaamatta⁷⁸.

Ratkaisun sanamuoto implikoi jokseenkin sitä, että mikäli herkistyminen olisi voinut tapahtua sikiövaiheessa, tämä olisi voinut saada oikeussuojaa vahingonkorvausten muodossa. Suhtautuisin itse kuitenkin varauksella minkäänlaisten tulkintojen tekemiseen ratkaisusta tältä osin. Ensinnäkin korkeimmassa oikeudessa ei ollut tarpeen arvioida asian yhteydessä sikiön mahdollisuutta oikeussuojaa, koska lääketieteellisen selvityksen perusteella ei pidetty mahdollisena, että altistuminen olisi voinut tapahtua sikiövaiheessa. Toinen ongelma asiassa on se, että G itseasiassa tuomiolauselman mukaan sai korvauksia, vaikka oli syntynyt vasta puoli vuotta sen jälkeen, kun perhe N oli muuttanut vastuunalaisen asunto-osakeyhtiön asunnosta pois.⁷⁹

Ratkaisussa KKO 2021:20 sikiön merkitys on keskeisempi, mutta siinäkin keskiössä on niin sanottu kaksinkertaisen kvalifioinnin kielto. Korkeimmassa oikeudessa kysymys oli asiassa muutenkin vain rangaistuksen mittaamisesta. Siitä huolimatta ratkaisusta on luettavissa jonkinlainen kannanotto sikiön merkitykseen.

Tapauksessa A oli pahoinpidellyt raskaana ollutta kumppaniaan B:tä tavoitteenaan joko aiheuttaa tälle keskenmeno tai pakottaa tämä suostumaan raskaudenkeskeytykseen. Iskut olivat jossain määrin kohdistuneet vatsaan, mutta A oli saanut suojattua itsensä niin, että sikiö säästyi suuremmilta vahingoilta. Korkein oikeus arvioi osin lääkärinlausuntojen perusteella, että tämä oli johtunut satunnaisista olosuhteista. Korkein oikeus arvioi teon täyttävän törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkit, kvalifiointiperusteena ollen erityisen raaka ja julma tekotapa, ja perusteli tätä sikiön vaarantumisen lisäksi myös tekijöiden läheisellä suhteella sekä teon motiivilla. Kuitenkin korkein oikeus myös katsoi hovioikeuden tuomion liian suureksi kaksinkertaisen kvalifioinnin perusteella.

Vaikka korkein oikeus päätyi alentamaan ratkaisussa tuomiota, tämä liittyi rikosoikeuden yleisiin periaatteisiin pohjautuvaa näkökulmaan, eikä sikiötä koskeviin ar-

⁷⁷ KKO 2008:20 kohta 13.

⁷⁸ KKO 2008:20 kohta 66.

⁷⁹ Korkein oikeus vaikenee ratkaisussaan täysin tämän linjauksen perusteista, ja alempien oikeusasteiden ratkaisut eivät tarjoa mitään apua. Käräjäoikeus oli tuominnut korvausvelvollisiksi Lohjan kaupungin sekä sen asunto-osakeyhtiön, jonka KKO vapautti vastuusta, ja hovioikeudessa G:n osalta käräjäoikeuden tuomiota ei muutettu. Ratkaisua voitaneen kritisoida tältä osin epäselvyydestä.

gumentteihin. Korkein oikeus nojautui arvioinnissaan moniin seikkoihin, mutta implikaatiot raskauden vaikutuksista näkyivät selvästi etenkin teon kvalifioinnin arvostelussa. Korkein oikeus viittaa niin teon motiiveihin⁸⁰, pyrkimykseen kohdistaa iskut juuri vatsaan⁸¹ sekä lääkärinlausunnoissa esitettyyn toteamaan, että iskut vatsaan voivat olla sikiölle hengenvaarallisia⁸². Korkein oikeus toisaalta tarkentaa A:n tarkoituksen loukkaavan B:n henkilökohtaista koskemattomuutta ja itsemääräämisoikeutta⁸³, mutta tämä voidaan käsittää myös sikiön suojaamiseksi hallituksen esityksen mukaisesti äidin perusoikeussuojan kautta.

Ei voitane sanoa, että tapauksessa törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkit täyttyivät yksin sen takia, että B oli ollut raskaana, mutta sillä on ollut selvää vaikutusta osana kokonaisarviointia. Ratkaisu ei kuitenkaan sinällään selkeästi ilmaise, voiko sikiö saada itsenäistä suojaa ulkoisia hyökkäyksiä vastaan. Ratkaisussa suoja toteutui synnyttäjän saaman suojan välityksellä, ja sitä voidaan pitää hyvinkin perusteltuna tapauksen tosiasiat huomioiden. Ratkaisu kuitenkin vahvistaa, että sikiön vahingoittumisen riski ja sen tarkoitus on kelvollinen kvalifointiperuste, ja tarjoaa näin oikeussuojaa nimenomaan sikiölle, vaikkakin raskaana olevan perusoikeussuojan välityksellä.

4.3 KKO 2025:14

Korkein oikeus antoi 24. päivä tammikuuta 2025 ratkaisun KKO 2025:14, jossa se ensimmäisen kerran suoraan ottaa kantaa sikiön asemaan oikeussuojan kannalta. Kyseessä on nähdäkseni sinänsä merkittävä ratkaisu, vaikka se ei varsinaisesti ollutkaan yllättävä. Ratkaisu vahvistaa sen, että sikiölle annettavalla suojalla on perustuslaista johtuvat selvät rajat. Samalla se tuo näkyväksi sen, mitä problematiikkaa rajanvedosta seuraa, vaikka ratkaisu voidaankin mieltää täysin oikeaksi nykytilassa.

Tapauksessa A oli raskausaikanaan käyttänyt huumausaineita, ja sen seurauksena hänen lapsellansa oli todettu voimakkaita hoitoa vaatineita vierotusoikeita. Kysymys oli siitä, voitiinko A tuomita asiassa pahoinpitelystä tai toissijaisesti vammantuottamuksesta. Tapauksen tosiasioihin ei liittynyt riittäisyyttä, eikä näin ollen tuomioistuimessa ei tarvinnut arvioida näyttökysymyksiä. Korkein oikeus katsoi, että A:ta ei voitu tuomita pahoinpitelystä tai vammantuottamuksesta, koska huumausaineiden käytön ajankohdan perusteella rikoksen olisi täytynyt kohdistua A:han it-

⁸⁰ KKO 2021:20 kohta 14.

⁸¹ KKO 2021:20 kohta 15.

⁸² KKO 2021:20 kohta 17.

⁸³ KKO 2021:20 kohta 18.

seensä. Korkein oikeus siis katsoi, ettei sikiö voinut olla rikostunnusmerkistön mukainen toinen, eikä asiassa ollut merkitystä sillä, että seuraukset huumausaineiden käytöstä olivat ilmenneet lapsen syntymän jälkeen.⁸⁴

Oikeusneuvos Kaarlo Hakamies oli erimielinen ratkaisun perusteluista. Hakamies olisi pitänyt muuten mahdollisena tuomita asiassa pahoinpitelystä tai vammantuottamuksesta, mutta korosti asiassa nimenomaan lainsäädännöstä ilmenevän suhtautumisen merkitystä. Lausunnossa korostuu se, että suhtautuminen äidin sikiötä vahingoittaviin toimiin on viime vuosikymmeninä lieventynyt, eikä oikeuskäytännössä ollut sovellettu kyseessä olevia tunnusmerkistöjä vastaaviin tapauksiin. Näin ollen Hakamies katsoi, että asiassa ei voitu tuomita pahoinpitelystä ja vammantuottamuksesta, koska tämä olisi merkinnyt muutosta vallitsevaan oikeustilaan, joka periaatteellisen ja yhteiskunnallisen merkityksensä takia edellyttäisi muutosta lainsäätäjän taholta.

Ratkaisu on johdonmukainen siltä osin, mitä on hallituksen esityksessä todettu perusoikeussuojasta. Jos suoja ei saa ihmisarvon loukkaamattomuuden kautta, oikeussuojaa voi saada vain raskaana olevan oikeussuojan välityksellä. Hakamies kuitenkin antaa erimielisessä lausunnossaan mahdollisuuden tarkastella asiaa toisin. Hakamies perustelee tulkintaansa sillä, että pahoinpitely- ja vammantuottamusrikosten tunnusmerkistöjen täyttymisen kannalta olennaista on, onko elävänä syntyneelle lapselle aiheutunut syntymän jälkeen jokin tunnusmerkistön mukainen seuraus. Käsittääkseni Hakamiehen tarkoituksena on todeta, että teolla on loukattu oikeushyvä, ja vaikka tämä onkin aktualisoitunut vasta varsinaisen teon jälkeen, vaadittava syy-yhteys on olemassa.

Nähdäkseni Hakamiehen perustelut eivät ole aivan vakuuttavat. Vaikka sinällään syy-yhteyden toteaminen vaikuttaa loogiselta, rikosoikeuden yleiset näkökohdat sekä rikosoikeudellinen lailisuusperiaate asettavat kuitenkin varsin tiukat raamit sille, miten rikoksia voidaan arvioida. Enemmistön perusteluita voidaan pitää sikäli asianmukaisempana, että ne ovat linjassa näiden rikosoikeudellisten korkeampien vaatimusten mukaan.

Lähtökohtana on, että rikosoikeudellista vastuuta on arvioitava tekohetken olosuhteiden mukaan. Asiassa ei ole aiheutunut lainsäädännöllisiä muutoksia, mutta samainen näkökanta soveltuu siihen, että sikiöltä puuttui tekohetkellä kyky olla suojeltavien oikeushyvien haltija. Viimeistään analogiakielto asettautuneen rajaksi pahoinpitely- tai vammantuottamussäännöksen tulkinnan laajentamiselle siten, että niiden kohteeksi kelpaa sellainen toinen, joka on saanut osakseen suojeltavia oikeushyviä vasta tekohetken jälkeen. Tulkinnan laajentavuutta osoittaa

⁸⁴ KKO 2025:14 kohta 15.

hyvin se, että syyttäjän esityksen mukaan pahoinpitelyn tekoaika oli 17.6.–4.10.2020, mitä olisi lienee pidettävä vähintäänkin omalaatuisena pahoinpitelyrikoksen tunnusmerkkinä. Pahoinpitelyä ei ole tavattu katsoa esimerkiksi vapaudenriiston tavoin jatkuvaksi rikokseksi.

Hakamiehen eri mieltä olevan äänestyslausuman loppuun on kuitenkin helppo yhtyä. Mikäli rikoslaista halutaan johtaa syntyvälle lapselle oikeussuojaa tällaista toimintaa vastaan, on katsottava sen vaativan lainsäätäjältä lähtevää muutosta. Nykyisessä oikeustilassa sikiö ei voi saada vastaavassa tilanteessa oikeussuojaa. Korkeimman oikeuden ratkaisua on pidettävä siis aineellisesti täysin oikeana ja onnistuneena. Se, kuinka kestävä nykyinen oikeustila, on kysymys erikseen. Lähtökohtaisesti rikosoikeudellista suojaa sikiö saa lähinnä raskaana olevan oikeussuojan välityksellä, itsenäistä lähinnä perimään kajottaessa.

4.4 Ratkaisun KKO 2025:14 merkitys

Jo kauan ennen ratkaisua KKO 2025:14 on esitetty arvioita siitä, että vuosittain jopa kymmenet vastasyntyneet kärsivät raskaana olleen huumeidenkäytöstä seuranneista vierotusoireista⁸⁵, ja tapauksen eteneminen korkeimpaan oikeuteen vasta nyt osoittanee osaltaan sen, ettei tapauksessa ratkottu kovinkaan kiperää tulkintaongelmaa. Ratkaisun merkitys on sen sijaan siinä, että korkein oikeus vahvisti sen, ettei sikiö saa tällaisissa tilanteissa oikeussuojaa. Korkein oikeus johti ratkaisussaan sikiön oikeudellisen aseman siitä hallituksen esityksen toteamasta, ettei sikiö saa perusoikeussuojaa. Ihmisarvon loukkaamattomuuden olemassaolo todetaan, mutta sille ei anneta sen lisäksi merkitystä. Merkitystä sen sijaan oli sillä, että kyseessä oli itsemääräämisoikeuden alaisuuteen kuuluvasta teosta, ja tekojen oli katsottava tapauksessa kohdistuvan äitiin itseensä, ei sikiöön⁸⁶.

Tästä olisi tehtävissä sellainen jokseenkin omalaatuinen tulkinta, että korkein oikeus ikään kuin vahvistaa raskaana olevan oikeuden kaltoinkohdella sikiötä perustuslain suojaamaksi, kunhan se tapahtuu itsemääräämisoikeuden nimissä. Tällainen ilmaisutapa on tosin hieman kärjistävä, ja hieman neutraalimmin ilmaistuna voitaisiin todeta korkeimman oikeuden vahvistaneen, että perustuslaki ei mahdollista sikiön suojaamista itsemääräämisoikeuden alaisuudessa tapahtuvaa kaltoinkohtelua vastaan. Joka tapauksessa tällainen tulkinta olisi johdettavissa tavasta, jolla

⁸⁵ Mm. Nieminen 2010, s. 543.

⁸⁶ KKO 2025:14 kohta 13: ”Yksilön itsemääräämisoikeuteen kuuluu toisaalta se, että itsensä vahingoittaminen ja vaarantaminen vapaaehtoisesti on lähtökohtaisesti sallittua. Rikoslainsäädännössä ei ole säädetty poikkeusta tästä lähtökohdasta myöskään raskaana olevan osalta.”

korkein oikeus hahmotti tilanteen. Koska perustuslain mukaan sikiöltä puuttuu kyky saada perusoikeussuojaa, se ei voi olla oikeushyvien haltija⁸⁷. Mahdollinen vahinko, jota sikiö kärsii, on arvioitava raskaana olevaa kohtaan koituvaksi vahingoksi. Kun otetaan huomioon, että korkein oikeus on johtanut tämän varsin suoraan perustuslaista, voitaisiin esittää, että tulkinnanmuutos vaatinee perustuslainmuutosta.

Tällaiseen tulkintaan on suhtauduttava varauksella vähintäänkin jo siksi, että tapauksessa ei korkeimmassa oikeudessa arvioitu näyttökysymyksiä, joten esimerkiksi äidin tarkoituksen merkitystä ei käsitelty. Jokseenkin ongelmallista on, että korkein oikeus vaikenii siitä, mikä merkitys ihmisarvon loukkaamattomuudelle olisi annettava. Edellä esitetty johtopäätös edellyttää, ettei ihmisarvon loukkaamattomuudella voi olla merkitystä kyseessä olevilla raskausviikoilla, jos sikiö ei teon seurauksena kuole.

Erittäin vahva argumentti tulkintaa vastaan palautuu kuitenkin siihen, että korkein oikeus huomioi tapauksessa sen, ettei rikoslainsäädännössä ole säädetty poikkeusta itsensä vapaaehtoisen vahingoittamisen sallittavuudesta edes raskaana olevien osalta⁸⁸. On kuitenkin huomattava, että vaikka tällainen poikkeus voisi muuttaa ratkaisun asetelmaa, tällainen muutos itse voisi muodostua perustuslainvastaiseksi. Nähdäkseni ei voida pitää itsestään selvänä, että tällainen kriminalisointi olisi toteutettavissa. Toisaalta RL 22:1.3:kaan ei ole toistaiseksi arvioitu varsinaisesti perustuslain kannalta ongelmalliseksi, vaikka oikeuskirjallisuudessa onkin puhuttu säännöksen poistamisen puolesta. Paljon riippuu siitä, miten suuri merkitys ihmisarvon loukkaamattomuudelle lopulta voidaan antaa.

On myös todettava, että jos rikosoikeudellista suojaa ei katsotakaan voitavan asiassa antaa, se ei tarkoita sitä, ettei lainsäädäntö voisi ilman perustuslaillisia ongelmia kehittää esimerkiksi vahingonkorvausoikeudellisia suojakeinoja tilanteeseen. Toisaalta tällaistakin oikeussuojaa kohtaan on esitettävissä vastaavia argumentteja kuin rikosoikeudelliseen suojaan, mutta kriminalisoinnin ankaruuden edellytykset eivät asetu yhtä vahvasti tällaisen suojan esteeksi. Nähdäkseni ei ole perusteltua tulkita ratkaisua niin, että raskaana oleva saa aiheuttaa vapaasti vahinkoa sikiölle. Sen sijaan ratkaisua on uskoakseni mahdollista tulkita niin, ettei sikiö voi saada vastaavissa tapauksissa rikosoikeudellista suojaa ilman perustuslain muutosta.

⁸⁷ KKO 2025:14 kohta 6 & kohta 8.

⁸⁸ KKO 2025:14 kohta 13

5 Johtopäätökset

Perusoikeussuojan alkupiste syntymässä vaikuttaa päältä katsoen selkeältä. Sitä hieman hämärtää kuitenkin se, että ihmisarvon loukkaamattomuus antaa alkion ja sikiölle perimää koskevaa perustuslaillista suojaa aina. Kun 12. raskausviikon jälkeen sikiö alkaa saamaan itsenäistä suojaa, joka on irrallaan raskaana olevan perusoikeussuojasta, alkaa lähtökohta siitä, ettei sikiö nauti perusoikeussuojaa, vaikuttamaan varsin suhteelliselta. Tämä näkyy ennen kaikkea raskaudenkeskeytyksen sääntelyssä, mutta ratkaisun KKO 2025:14 Hakamiehen erimielisestä lausunnosta on saatavissa pohja suojan saamiselle jopa laajasti rikosoikeudellisessa mielessä, vaikka Hakamies katsookin, ettei asiassa edellytetään lainsäätäjän aloitetta. Toisaalta enemmistö ratkaisussa päätyi kuitenkin katsomaan, ettei kelpoisuutta suojan saamiselle ole.

Epäselvyydessä voisi olla kysymys määrittelyongelmasta. Toin esille johdannossa perusoikeussuoja ja oikeussuoja -käsitteiden käyttöön liittyvän problematiikan. Missä kohtaa alkion ja sikiön saama oikeussuoja hahmottuu perusoikeussuojaksi? Klassisen näkemyksen mukaisesti nimenomaan perusoikeussuoja katsotaan suojaksi lainsäätäjää vastaan, jolloin sellaiset lainsäädännölliset toimet, jotka ovat vastoin perusoikeuksia, voidaan toteuttaa vain perustuslainsäätämisenjärjestyksessä. Jos alkion ja sikiön oikeussuojaa tarkastellaan tästä näkökulmasta, on kansainvälisten sopimusten, perustuslain ja oikeuskirjallisuuden nojalla katsottava, että selkeästi perustuslaillinen ongelma nousee ainakin perimään sekaannuttaessa.

Voitaneen myös argumentoida, että suoja ulottuisi myös sikiön ominaisuuksien perusteella tapahtuvaan raskaudenkeskeytykseen. Sen sijaan raskaudenkeskeytyksen sääntely muuten ei enää kuulu sikiön perusoikeussuojaan. Toisaalta muikin raskaudenkeskeytyksen rajoittaminen palautuu ihmisarvon loukkaamattomuuteen. Kuulostaa sinällään erikoiselta ajatella, että ihmisarvon loukkaamattomuus perustelee sikiön suojaamista raskaana olevan itsemääräämisoikeutta rajoittaen, mutta se tekee näin ikään kuin sopimuksenvaraisesti. Jos rajanvetoa voidaan käydä vapaasti lainsäätäjän tahdon mukaan, voidaanko sanoa, että ihmisarvo on loukkaamaton?

Juuri ihmisarvon loukkaamattomuuden kautta alkio ja sikiö saa sellaista perustuslaillista suojaa, jota voidaan kutsua niiden perusoikeussuojaksi. Tämä on kuitenkin myös niiden suojan arvioinnin ongelma. Ihmisarvon loukkaamattomuuden sisältö ei ole täysin selvä, ja se johtuu sen ensisijaisesta luonteesta perusoikeuksien tausta-arvona. Toisaalta Tuorin kanta, jonka mukaan ihmisarvon loukkaamattomuus pitäisi ymmärtää ennemmin tulkintaa ohjaavana kuin itsenäistä sisältöä omaavana perustuslain perusratkaisuna, ei ole täysin kestävä alkion ja sikiön kohdalla,

joilla nimenomaisesti ei ole perusoikeussuojaa, mutta joita kuitenkin suojaa ihmisarvon loukkaamattomuus. Kuvaa hämärtää entisestään se, että suhtautuminen ihmisarvon loukkaamattomuuteen on ajan saatossa loiventunut.

Tästä huolimatta nykyinen pääpiirteissään selkeä oikeustila on nähdäkseni kestävä. Toistaiseksi alkion ja sikiön oikeudellinen asema hahmottuu tavalla, joka ei turvaa liialti perusoikeussuojan ulkopuolelle jääviä alkiota tai sikiötä, mutta ei jätä kuitenkaan näitä täysin suojattakaan. Ihmisarvon loukkaamattomuuden ala on kuitenkin epätyydyttävän epämääräinen. Alkion osalta perusoikeussuojakysymys hahmottuu sikäli selkeämmin, että ongelmallisimmat osat alkion ja sikiön saamista perusoikeussuojasta koskevat aluetta, jossa on asiallista puhua vain sikiöstä.

Ei kuitenkaan pidä nykytilaa myöskään täysin tyydyttävänä. Nähdäkseni on hyvin ongelmallista, että samanaikaisesti sikiö saa raskaudenkeskeytystä vastaan ihmisarvon loukkaamattomuuden nimissä suojaa, kun samanaikaisesti syntynyt lapsi ei saa suojaa KKO 2025:14 tyyppisessä tapauksessa. Muutoksen on kuitenkin lähdettävä väistämättä lainsäätäjistä, eikä ole täysin yksiselitteistä, millaisen suojan perustuslaki nykyisellään mahdollistaa.

Eräänä keinona on arvioitu tahdosta riippumatonta hoitoa, jonka muun muassa Nieminen on katsonut sinällään mahdolliseksi, jos yksittäistapauksessa löytyy näyttöä sikiövamman todennäköisyydestä. Toisaalta Nieminen tunnistaa myös lähtökohdaksi sen, että sikiöltä puuttuessa oikeussubjektuus jouduttaisiin väistämättä tukeutumaan raskaana olevan terveyden suojelemiseen.⁸⁹ Mikäli raskauden ei voida katsoa altistavan raskaana olevaa itsensä terveyttä suurempaan vaaraan, erilainen kohtelu tahdonvastaisessa päihdehuollossa muuttuu nähdäkseni arveluttavaksi, jos se perustuu lähinnä raskaana olevan ja sikiön yksilöimiseen yhdeksi.

Ihmisarvon loukkaamattomuuden merkitys kaipaisi myös täsmennystä⁹⁰, ja ennen kaikkea olisi hyvä saada sellainen kokonaisuudistus raskaudenkeskeytystä koskevaan lainsäädäntöön, jossa saadaan mahdollisimman täydellinen arvio sitä koskevasta perusoikeuslottuvuudesta. Tällainen arvio voisi myös hieman tarkentaa ihmisarvon loukkaamattomuuden sisältöä, ja näin selvittää sitä, missä kulkee sikiölle kuuluvan perusoikeussuojan raja.

⁸⁹ Nieminen 2010, s. 550–551.

⁹⁰ Ihmisarvon ongelma ei typisty alkiota ja sikiötä koskevaan keskusteluun, ja sen ongelmallisuus onkin huomattu yleisellä tasolla, ja onkin esitetty kannanottoja, että ihmisarvon käyttöön olisi syytä kiinnittää huomiota, jotta se säilyisi ymmärrettävänä käsitteenä, mm. Niemi 2019 s. 340–341. Toisaalta Niemi myös katsoo, että ”ihmisarvon käsitteen avoimuus on pitkälti sen käyttökelpoisuuden edellytys”, Niemi 2019 s. 361.